

Проблеми транскордонного співробітництва України і Євросоюзу

Єва Кіш,

кандидат історичних наук,

старший науковий співробітник

Інституту світової економіки і міжнародних відносин

НАН України

Процес так званого „повернення”, „приєднання”, „входження” держав Центральної Європи до єдиного геополітичного загальноєвропейського простору є набагато складнішим і тривалішим, ніж уявляється багатьом політикам. По суті, це двоєдиний процес: сегментації Центральної та Східної Європи і трансформації власне географічного і геополітичного образу Центральної Європи – країн-сусідів України першого порядку. Непересічне значення він має як з точки зору зміни загальної геополітичної ситуації в Європі, так і з точки зору розпаду регіону Центральної та Східної Європи і, відповідно, нового формату взаємин у площині ЄС – держави Центральної Європи – Україна.

Європейський Союз, принаймні у найближчі десять років, вельми обережно формуватиме відносини з своїм новим східним сусідом – Україною. Про це свідчать і документи ЄС, і виступи його провідних політиків, та й реальна практика взаємовідносин між ЄС та Україною. Нині не спостерігаємо врівноваженої політики між сторонами стосовно з'ясування їх власних інтересів чи пошуків оптимальних для обох сторін форм взаємодії з урахуванням інтересів кожної сторони. Україна продовжує розробляти „бізнес-плани” європейської інтеграції, вимагає повноправного членства в ЄС, керуючись власними інтересами. А європейська спільнота, враховуючи комплекс серйозних проблем на своїх східних рубежах, власного реформування та необхідності додаткового фінансування потреб адаптації нових членів, прагне якомога далі відкласти „українське питання”.

В цьому дослідженні спробуємо розкрити сутність чи не єдиного, як на наше переконання, прагматичного жесту чи цілком реального сегмента співпраці, який пропонує Європейський Союз Україні, а саме формування

європейського рівня транскордонного співробітництва. Завданням дослідження є з'ясування геополітичних змін на євразійському континенті, які сталися внаслідок розширення ЄС, і визначення зміни геополітичної ролі суб'єктів транскордонного і міжрегіонального співробітництва між Україною і ЄС.

Проблема формування системи транскордонного співробітництва за європейськими стандартами в Україні є актуальним питанням теорії і практики європейської інтеграції України. Принципово важливим є, по-перше, системний підхід до реальної розбудови єврорегіональної співпраці і відмова від декларацій та імітації єврорегіонального співробітництва в Україні. По-друге, сьогодні, за умов „пробуксовування” євроінтеграції України, саме розбудова європейського рівня транскордонного співробітництва може стати серйозною конкретною презентацією європейських намірів України, по суті – першим реальним кроком узгодження інтересів ЄС і України. Важливо також підкреслити, що хоча транскордонне співробітництво не є частиною *acquis communautaire*, втім воно є складовою регіональної політики ЄС, норми і принципи якої загальноприйняті в країнах Євросоюзу.

Аналіз питань транскордонного співробітництва в Україні презентований достатнім масивом публікацій, втім ці проблеми за умов геополітичних змін на євразійському континенті вивчаються недостатньо. Пропонована стаття є продовженням досліджень автора з проблемних питань розвитку транскордонного співробітництва України. Винятково важливим своїм завданням вважаємо аргументовано визначити і довести ключову роль формування європейського рівня системи єврорегіонів України, які, на жаль, ані організаційно, ані функціонально на сьогодні у нас ще не сформувалися.

Позаяк перспектива асоціації з ЄС у межах зони вільної торгівлі та безвізового пересування громадян була замінена статусом сусіда і, відповідно, пропозицією разом з Білорусією і Молдовою скласти східне „коло друзів” Євросоюзу, ЄС однозначно висловився в програмі сусідства за подальше поглиблення транскордонного і міжрегіонального співробітництва за умов фінансового забезпечення з боку ЄС.

У найближчі роки ЄС буде прагнути зміцнити власну безпеку, зокрема й на нових східних кордонах. Тому основними проблемами, що їх вирішуватиме ЄС з Україною, стануть припинення нелегальної міграції та боротьба з міжнародною організованою злочинністю. Утім, західні прикордонні регіони України є зоною економічних, екологічних та безпекових інтересів ЄС і впровадження випробуваних моделей розвитку добросусідства і транскордонного співробітництва, яке відіграло і продовжує відігравати значну роль у справі європейського об'єднання і солідарності. Роль транскордонного співробітництва ЄС та України зростатиме з огляду на значний транзитний потенціал України; в цьому

контексті транскордонне співробітництво має бути орієнтоване на перетворення кордону з бар'єру на шляху транспортних потоків на інтеграційний чинник, що стимулюватиме його розвиток.

Сучасний динамічний розвиток європейської інтеграції, вже за умов розширеного на схід Євросоюзу, потребує виокремлення нових пріоритетів розвитку транскордонного співробітництва України та сусідніх держав. Більше того, геополітичні зміни, зокрема, в регіоні Центральної і Східної Європи, внаслідок розширення ЄС на схід також вимагають формування транскордонних відносин за європейськими стандартами. При цьому слід звернути особливу увагу на те, що з 2004 року транскордонне співробітництво між Україною (не членом ЄС) і Польщею, Словаччиною та Угорщиною (членами ЄС) має здійснюватися згідно з європейськими нормами і принципами в контексті формування і реалізації науково обґрунтованих спільних концепцій розвитку прикордонних територій сусідніх держав включно.

Транскордонні відносини і транскордонне співробітництво – невід'ємна складова, підсистема цілісної системи сучасних міжнародних відносин. Водночас відносини транскордонного співробітництва – це специфічна сфера міжнародних і міждержавних стосунків, яка здійснюється і розвивається на основі чітких критеріїв і принципів. Аналіз розвитку системи транскордонних відносин в умовах поглиблення інтеграційних процесів дозволяє констатувати, що транскордонне співробітництво в Європі зараз зазнає системних якісних змін. З одного боку, в межах розширеного 2004 року з 15 до 25 країн-учасниць Європейського Союзу, розвинене транскордонне співробітництво вступило в стадію активного здійснення на основі суттєвого пониження бар'єрного характеру внутрішніх для ЄС державних кордонів і стає засобом успішної реалізації спільної регіональної політики, принципу субсидіарності, децентралізації влади тощо, а в ширшому розумінні – розбудови цілісної „Європи регіонів”. З іншого – на нових зовнішніх кордонах ЄС перетворюється на дієвий інструмент формування розширеним Євросоюзом смуги добросусідства та інтенсивного розвитку зв'язків європейської спільноти з усіма прикордонними державами.

Водночас для значної частини країн не членів ЄС, до яких належить і Україна, транскордонне співробітництво з сусідніми державами-членами Євросоюзу та ЄС у цілому в нових умовах є надзвичайно важливим (якщо, в деяких випадках, і не єдино можливим) та винятково ефективним шляхом практичного залучення регіонів України до загальноєвропейських інтеграційних процесів.

Після вступу групи країн Центральної Європи 2004 року до Європейського Союзу суттєво змінився статус транскордонного співробітництва між Україною і центральноєвропейськими державами – новими членами ЄС.

По-перше, транскордонне співробітництво України із західними сусідами – Польщею, Словаччиною, Угорщиною з травня 2004 року здійснюється безпосередньо на нових спільних східних кордонах ЄС. Внаслідок цього міжнародні відносини транскордонного співробітництва центральноєвропейських країн з Україною перетворилися із стосунків „другого ешелону” на взаємини ЄС з Україною як безпосереднім сусідом першого порядку Євросоюзу і держав ЦСЄ.

По-друге, якщо раніше транскордонне співробітництво України з Польщею, Словаччиною та Угорщиною було переважно справою двосторонніх або багатосторонніх відносин держав Центральної і Східної Європи, то нині воно вийшло за цей дещо звужений регіональний формат і перетворилося на форму стосунків України не лише з окремими країнами ЦСЄ чи їх об'єднаннями, але і з Євросоюзом в цілому.

По-третє, транскордонне співробітництво центральноєвропейських держав з Україною стало невід'ємною складовою нової східної політики Євросоюзу.

Отже, геополітичний статус транскордонного співробітництва України з центральноєвропейськими державами піднявся на якісно вищий рівень, що слід вважати беззаперечним позитивом; єврорегіони теж сприятимуть геостратегічній реструктуризації на євразійському континенті, формуючи так зване зовнішнє коло ЄС. Взаємодія України з ЄС та країнами-членами ЄС на транскордонному, міжрегіональному рівнях може бути навіть більш динамічною і ефективною, ніж на міждержавному рівні. Сучасні європейські інтеграційні процеси і розширення ЄС створюють, в основному, сприятливу для України ситуацію щодо подальшого вдосконалення транскордонного співробітництва із західними центральноєвропейськими сусідами і ЄС в цілому для переходу до якісно вищого етапу співпраці.

Незважаючи на конкретні рішення центральних органів влади України стосовно розвитку єврорегіонального руху, суттєвих зрушень у діяльності єврорегіонів за участю української сторони впродовж останніх років не відбулося. Навпаки, діяльність єврорегіонів не була підготовлена до розширення ЄС і безпосереднього наближення кордонів Євросоюзу до України. Єврорегіони не змогли адаптуватися до нових умов роботи і вийти за рамки переважно декларативно-політичного співробітництва. Тому система єврорегіональної співпраці, як і транскордонного співробітництва України в цілому, потребує серйозної трансформації.

Об'єднана Європа – це, насамперед, Європа регіонів. Створені на взірєць голландсько-німецького єврорегіону з 1990 року чотири єврорегіони (Pomerania, Pro Europa Viadrina, Spree-Neisse-Bober, Neisse) повністю „накрили” німецько-польське, частково німецько-чеське прикордоння („старий” східний кордон ЄС), а сьогодні змінили свій характер, що проявляється у їх діяльності.

Вивчення сучасного характеру діяльності цих єврорегіонів дає можливість зробити певні узагальнення. Зазначимо: актуальність дослідження саме цих єврорегіонів зумовлена тим, що саме тут сталася динамічна трансформація зовнішнього кордону на внутрішній кордон ЄС.

Аналіз досвіду дії єврорегіонів на прикордонних територіях Німеччини, Австрії, Чехії, Словаччини, Польщі, Угорщини дозволяє виокремити як власне уроки їх діяльності – їх еволюцію, структури, дії, конкретні успіхи чи проблеми, які єврорегіони не здатні вирішувати. Більше того, цей досвід важливий саме з точки зору адаптації його складових до реалій України в контексті формування системи єврорегіонального співробітництва, як створення реально діючих, ефективних єврорегіонів нашої країни.

Отже, згідно з системним і порівняльним аналізом, виокремимо концептуальні положення, які, на нашу думку, сприятимуть якнайефективнішій розбудові єврорегіонів України.

1. Структурно визначальним чинником розбудови ефективно діючих єврорегіонів України у європейському порівняльному контексті є децентралізація, що, по суті, є базовим принципом єврорегіональної політики. У практичному вимірі це означає, по-перше, створення єврорегіонів „знизу”, за ініціативи органів самоврядування, громад тощо. Практика дії сучасних єврорегіонів України, створених „згори” на принципах міждержавного, а не міжрегіонального співробітництва, не виправдала себе. По-друге, пріоритетом має бути максимальна співпраця саме регіонів, отже, відповідно, має посилюватися роль регіонів України, які безпосередньо можуть розвивати, формувати єврорегіональну співпрацю з регіонами країн Європи. По-третє, надання реальних, а не декларативних повноважень органам самоврядування України – обласним радам, сільським радам тощо у розбудові єврорегіонів саме за тими напрямками співпраці, які вони на ділі можуть реалізовувати. Відтак постає наступне завдання: створення нових, європейських за характером, єврорегіонів України та трансформації вже існуючих, але реально не працюючих сьогодні громіздких структур, які лише імітують міждержавне європейське регіональне співробітництво.

2. Європейський досвід єврорегіонів на кордонах Німеччини, Польщі та Чехії свідчить, що напрями їх діяльності не були окреслені „загально”, охоплюючи весь спектр співробітництва. Тут було визначено конкретні пріоритети, які мають нині модельний характер і, що головне, ці програми життєздатні й за умов розширення ЄС на Схід. По-перше, це співпраця вищих навчальних закладів Франкфурта і Слубіце, створення європейського університету Віадріна і відповідно розроблені і втілені конкретні проекти для налагодження динамічного розвитку співпраці у вищій освіті, що дозволяє спільно навчатися студентам двох країн, здійснювати конкретні освітні та дослідницькі програми викладачам і науковцям Німеччини і Польщі. По-друге, це конкретна цільова співпраця

у сфері захисту довкілля на польсько-німецькому прикордонні – розроблено проекти, які вже реалізуються, щодо будівництва очисних споруд. По-третє, єврорегіон „Нейсе”, який об’єднує території Німеччини, Чехії і Польщі, діє у форматі інституційних структур, основна співпраця яких зосереджена на розвитку промисловості, високоякісного туризму та використанні логістики регіонів.

Ще один приклад – мультикультурний єврорегіон „Шпрее – Нейсе – Бобер”, в межах якого розвиток туризму (точніше – „зеленого”, „водного”, „сільського” туризму) та використання в цьому контексті традицій, культури лужицьких сербів. Оптимальне поєднання розвитку інфраструктури та специфіки туризму дозволяє створювати нові робочі місця, демонструвати високий рівень міжетнічної толерантності, збереження етнокультурної спадщини, цивілізаційної мозаїки представників інших національностей.

3. Важливим аспектом динамічного єврорегіонального розвитку є питання фінансування, точніше – цільові програми єврорегіональної співпраці ЄС, які мають суттєві відмінності з обсягами фінансування регіонів ЄС та регіонів держав – не членів ЄС. Наприклад, в межах розвитку єврорегіону „Про Європа Віадріна” лише на розбудову логістики, інфраструктури було залучено 12 мільйонів євро. Втім, не ідеалізуючи досвід діяльності згаданих єврорегіонів (вони мають і досить широку палітру проблем), автор акцентує увагу саме на їх позитивному досвіді. Їх кордони 2004 року ще були східними кордонами ЄС, тобто їх проблеми та пріоритети досить подібні (підкреслимо, не тотожні) до українських реалій. А якщо проаналізувати діяльність цих чотирьох єврорегіонів у загальноєвропейському контексті, то, певна річ, на прикордонні хоча б держав-засновниць ЄС відмінності вражаючі, але це тема окремого дослідження. Питання втім, наскільки українські єврорегіони можуть творчо адаптувати позитивний досвід співпраці саме країн Центральної Європи – Чехії, Польщі, Словаччини та Угорщини і максимально використати переваги розширення ЄС.

З погляду національно-державних інтересів України та ефективного формування й реалізації української зовнішньої політики, у тому числі і в сфері транскордонних відносин, особливої уваги заслуговує дослідження впливу на глобальну і континентальну систему міжнародних стосунків зміни геополітичного статусу провідних центральноєвропейських держав – найближчих українських сусідів на заході після входження їх 2004 року до складу Європейського Союзу та перетворення цих нових членів ЄС на невід’ємну складову розширеної європейської спільноти і єдиного трансатлантичного геополітичного простору.

Початок третього тисячоліття характеризується кардинальними змінами в системі глобальних і континентальних міжнародних відносин. Особливо глибокі структурні й системні перетворення відбуваються зараз

саме на європейському континенті. Вони мають не лише визначальне регіональне, але й трансконтинентальне та світове значення. Формується оновлена об'єднана – розширена Європа, вага якої у світовій політиці суттєво зростає. Прийнявши 1 травня 2004 року у свої ряди 10 нових країн Центральної і Південно-Східної Європи, вона включає уже 25 держав-членів Європейського Союзу. Таким чином, з розширенням ЄС і НАТО зона сталого соціально-економічного розвитку, стабільності і безпеки просувається на Схід і вперше безпосередньо підійшла до західних кордонів України. Внаслідок таких змін ролі і місця держав ЦЄ у геостратегічному вимірі на початку XXI століття відбулася сегментація більш-менш цілісного регіону Центральної та Східної Європи на дві частини, які сутнісно вірізняються одна від одної рівнем інтегрованості із загальноєвропейською спільнотою. Відповідно, різним є зараз і геополітичний статус та місце і роль новоутворених Центральної та Східної Європи в континентальній – європейській системі міжнародних відносин.

Європейська спільнота зацікавлена у створенні по всьому периметру своїх кордонів смуги сталого економічного розвитку, політичної і соціальної стабільності та добросусідства. Вона пропонує будувати майбутні відносини з суміжними східноєвропейськими державами на основі нової стратегії взаємостосунків. Суть сучасних геополітичних змін місця і ролі країн Центральної Європи в оновленій системі міжнародних відносин у Європі полягає в їх остаточному виході з відносно замкнутого поля („сірої смуги”) потенційної геополітичної нестабільності, проміжного регіону між Сходом і Заходом та їх входженні до зони стабільності і колективної безпеки, єдиного європейського і євроатлантичного простору економічного розвитку і добробуту.

Інтеграція держав Центральної і Східної Європи в Європейський Союз призвела до зміни геополітичної ситуації на європейському континенті. Отже, набуває важливого значення вироблення нової філософії розвитку транскордонного співробітництва Євросоюзу і, відповідно, нової стратегії транскордонного співробітництва між державами Центральної Європи та України, заснованої на європейських принципах. Завдання формування нових форм транскордонних відносин є особливо важливим для прикордонних громад і регіонів України, яка з травня 2004 року набула статусу безпосереднього сусіда розширеного Європейського Союзу.

Сучасний розвиток транскордонного співробітництва України за європейськими критеріями обумовлений низкою об'єктивних чинників, які вже впливають на розвиток прикордонних регіонів України чи визначатимуть його майбутнє у короткостроковій та середньостроковій перспективах, насамперед:

- зовнішньополітичною стратегією зближення України з ЄС, яка розглядає транскордонне співробітництво як один з інструментів

європейської інтеграції країни. Про це свідчить зміст Стратегії та Національної програми інтеграції України до ЄС, які визначають транскордонне та міжрегіональне співробітництво місцевих органів влади одним із шляхів європейської інтеграції держави;

- включення транскордонного співробітництва у перелік пріоритетів Концепції державної регіональної політики, схваленої 2001 року. Цей документ визначає, що одним з принципів регіональної політики є „налагодження міжнародного співробітництва у сфері регіональної політики, наближення національного законодавства з цього питання до норм і стандартів Європейського Союзу, а також розвиток транскордонного співробітництва як дійового засобу зміцнення міждержавних відносин та вирішення регіональних проблем”. До засобів реалізації інтересів держави у сфері регіональної політики належать „стимулювання розвитку транскордонних та міжрегіональних економічних зв'язків та інтеграції, створення відповідних промислово-фінансових груп, інших сучасних форм господарювання”;

- формуванням нового кордону між ЄС та Україною, а, отже, і набуттям західними прикордонними регіонами України статусу „зовнішнього регіону” ЄС, тобто територій, прилеглих до регіонів Угорщини, Словаччини, Румунії та Польщі, що отримуватимуть значну фінансову допомогу Структурних фондів ЄС, оскільки їх рівень розвитку на 75 % нижчий від середньоевропейського;

- можливістю скористатися досвідом транскордонної співпраці західних регіонів Угорщини і Польщі, які в другій половині 1990-х років виконували функцію „зовнішніх регіонів” Європейського Союзу і отримали доступ до нових форм допомоги ЄС.

Серед пріоритетів і напрямів нової політики ЄС, оприлюднених у Повідомленні Європейської Комісії для Ради та Європейського Парламенту „Розширена Європа – Сусідні країни. Нова структура відносин з нашими східними та південними сусідами” (11 березня 2003 р.), вказано, зокрема, що „складовою частиною інтересів ЄС є співробітництво як на двосторонньому, так і на регіональному рівні”, вельми амбіційною метою якого є „подолання докорінних причин політичної нестабільності, економічної уразливості, бідності і соціальної ізоляції”. Протягом 2004 року Європейська Комісія вже презентувала програми з малих проектів Europe Aid (колишня „TACIS”) з прикордонного співробітництва. Ця програма підтримує малі проекти із співробітництва між місцевими та регіональними органами на кордонах Росії, Білорусі, України і Молдови з ЄС та країнами-кандидатами. Пріоритети програми – адміністративна реформа, місцевий економічний розвиток, соціальний сектор, проблеми довкілля та енергетики. Загальна індикативна сума, виділена на цю програму, складає 9,2 мільйона євро. У межах програми працюють два механізми: механізм малих проектів

(гранти складають до 300 тисяч євро) та механізм мікропроектів (гранти до 50 тисяч євро).

У Посланні Європейської Комісії „Підготовка до впровадження нового інструмента для сусідства” (1 липня 2003 р.) визначено, що основним завданням оновленого транскордонного співробітництва має стати досягнення цілей сприяння сталому економічному і соціальному розвитку прикордоння Європи, зокрема, шляхом залучення економіки прикордонних регіонів „сусідів” до європейських ринків; спільне вирішення проблем довкілля, охорони здоров'я, організованої злочинності; забезпечення ефективності та безпеки кордонів, включаючи боротьбу проти нелегальної міграції; сприяння людським контактам у прикордонні. Досягти ці стратегічні завдання заплановано у два етапи: 2004 - 2006 роки – засобом координації спрямування та фінансових ресурсів традиційних програм TACIS, PHARE, INTERREG (на кордонах центральноєвропейських держав та України, Молдови, Білорусі і Росії), для чого започатковано „Програми добросусідства” на кордонах, які готуватимуться і подаватимуться на розгляд Єврокомісії спільно з партнерами по обидва боки кордону ЄС. Після 2006 року – формування окремого від інших програм „інструмента добросусідства”, який дозволить партнерам пропонувати на розгляд Єврокомісії ініціативи, які поєднуюватимуть елементи транскордонної співпраці та регіонального розвитку прикордоння задля зближення рівнів розвитку територій, розділених кордонами.

Запропоновано нову систему взаємовідносин між Україною та ЄС у реалізації транскордонного співробітництва. Не абсолютизуючи ролі і значення положень програми сусідства, зазначимо, що, у зв'язку з приєднанням держав Центральної Європи до ЄС, Євросоюз, певна річ, підключив неофітів до програм, які здійснюються між державами-членами ЄС. Але Україні запропоновано нову можливість для створення нового інструмента регулювання відносин з країнами-сусідами, „який ґрунтуватиметься на позитивному досвіді розвитку транскордонного співробітництва в рамках програм Phare, Tacis та Interreg”. Європейська Комісія визначила три програми та фінансування на період 2004 - 2006 років для кожної з програм, у яких братимуть участь і західні прикордонні регіони України: Програма 1. Угорщина – Словаччина - Україна = 4.0 млн. євро, Польща – Україна - Білорусь = 8.0 млн. євро, Румунія - Україна = 6,5 млн. євро.

На сьогодні Європейська Комісія посилює транскордонне співробітництво в контексті активізації заходів на зовнішніх кордонах ЄС. Це дозволить значно інтенсифікувати співпрацю по всій довжині її кордонів, включно з Україною. В цьому контексті пропозиції Комісії надають можливості для розбудови на зовнішніх кордонах Союзу, на засадах досвіду, отриманого в ході реалізації ініціативи Європейської

спільноти Interreg, а також дозволяють зробити значний крок вперед щодо узгодження наших зусиль в прикордонних регіонах.

Підкреслимо, Україні не запропоновано такої масштабної фінансової програми, як Phare (котра застосовувалася до травня 2004 року до країн Центральної Європи), позаяк мета реалізації цієї програми суттєво відрізнялась від Tacis, яка здійснювалася і в Україні. А мета мала і матиме стратегічне значення – як підготовка країн ЦЄ до приєднання до ЄС. Мета взаємовідносин з Україною (на тлі цього документа) це досить обережні кроки з країною, яка реально захищатиме нові східні рубежі оновленого Євросоюзу.

Під цим кутом зору фінансово обмежені сусідські програми (у порівняльному загальноєвропейському масштабі та сучасного досвіду держав ЦЄ) знову здаються досить мізерними для реалізації надто амбіційних цілей ЄС стосовно „сприяння сталому соціально-економічному розвитку прикордонних регіонів і налагодженню регіонального та транскордонного співробітництва”.

Які ж висновки має зробити для себе Україна з даного status quo? Насамперед, це завдання якомога ефективніше використати нові можливості транскордонного співробітництва ЄС, позаяк співпрацювати згідно з європейськими стандартами та більшими фінансовими можливостями вже можна безпосередньо з країнами сусідами „першого порядку”. По-друге, в цьому контексті вкрай важливим є формування в Україні, згідно з європейськими стандартами, транскордонного співробітництва як цілісної системи з чітко визначеними на дво- та багатосторонньому рівнях головними напрямками, формами, видами і науково розробленими для спільної реалізації взаємовигідними конкретними програмами і проектами.

Наближення кордону ЄС вимагає вироблення стратегії використання переваг транскордонного співробітництва західних прикордонних регіонів України з прикордонними територіями сусідніх країн у нових геополітичних умовах, що дозволить нейтралізувати негативні наслідки, які виникли у зв'язку з запровадженням сусідніми державами візового режиму, нового законодавства у сфері регулювання торгівлі та міграції. Транскордонне співробітництво не буде ефективним, якщо не супроводжуватиметься координацією програм; отже, збалансований розвиток прикордонних регіонів стає можливим тільки через вироблення спільних програм розвитку та створення передумов для здійснення „дзеркальних” проектів. Це зумовлює потребу у виробленні вже в недалекому майбутньому спільного стратегічного документа, який би окреслював спільне бачення пріоритетів розвитку транскордонного співробітництва у триєдиній площині: Україна – Центральна Європа – Євросоюз. Перелічені геополітичні та інші позитивні зміни створюють, в основному, сприятливу для України ситуацію щодо подальшого

вдосконалення транскордонного співробітництва із західними сусідами і ЄС в цілому для переходу до якісно вищого етапу співпраці.

Висновки

Кінець XX - початок XXI століття, з точки зору європейського вибору України, власне – пошуків загальноцивілізаційного вибору нашої країни, висвітлив і досить сумні факти нерозуміння важливості, ключової ролі єврорегіональної співпраці саме в контексті просування України в руслі процесу європейської інтеграції. Маємо на увазі те, що Україна не має системи транскордонного/міжрегіонального співробітництва. Це – по-перше. По-друге, причини цього, на нашу думку, приховуються у хибних уявленнях представників влади стосовно меншовартості регіонального, міжрегіонального чинника в загальній системі міжнародних відносин (підкреслимо – не міждержавних відносин). Регіональний фактор, тим більше – значення його в міжнародних відносинах нашої держави, розглядається як щось мешовартісне, неважливе. Принципи субсидіарності і децентралізації, відповідальності і дієздатності регіонів України не набули тої ваги, яку демонструють хоча б наші сусіди „першого порядку” – Польща, Угорщина, Словаччина.

Симптоматично, що таке ж ставлення до євроінтеграції регіонів України і взагалі до транскордонного співробітництва у міжнародних відносинах України вже спостерігалось і раніше у іншій площині – а саме до країн Центральної Європи. Як був регіон Центральної Європи для України „забутим”, так і залишився таким і нині; єдиним винятком, можливо, є активна міждержавна співпраця України з Польщею, але, знову ж таки, попри гучні декларації та заяви необхідності вивчення досвіду, не надається уваги максимальному використанню успішного польського досвіду розбудови інституційних структур та механізмів єврорегіональної політики.

Аналіз свідчить, що після розширення ЄС транскордонне співробітництво України і центральноєвропейських країн (повноправних членів ЄС) вступило в якісно новий етап розвитку. У всіх сторін беззаперечно існує прагнення до тісної транскордонної взаємодії та оновлення механізму співробітництва. Впродовж останніх років збагатилася і суттєво вдосконалилася нормативна основа регулювання міжнародних відносин транскордонного співробітництва. Подальшого розвитку набули міжнародно-правова і національна система регулювання транскордонних відносин.

Геополітичний статус транскордонного співробітництва України з центральноєвропейськими державами піднявся на якісно вищий щабель. Україна може ефективніше вирішувати проблеми зміцнення транскордонних відносин не лише з кожною з центральноєвропейських держав або їх регіональними об'єднаннями (Вишеград,

Центральноєвропейська ініціатива тощо), але й безпосередньо з Брюсселем та Страсбургом – на рівні центральних загальноєвропейських інституцій. У свою чергу, з кожною державою – західним сусідом та на рівні співпраці з прикордонними адміністративно-територіальними одиницями Україна може погоджувати і здійснювати спільні кроки в структурах ЄС, наприклад, для одержання тієї ж фінансової допомоги для реалізації спільних транскордонних проектів.

Крім того, в останній час з боку загальноєвропейських інституцій значно зріс практичний інтерес до розвитку співробітництва з Україною саме на нових східних кордонах ЄС. Про це свідчить, зокрема, таке. По-перше, керівні органи ЄС (зокрема – Європейська Комісія) самі декларують та ініціюють посилення і розширення різних форм транскордонної співпраці з Україною. На транскордонному, міжрегіональному рівні стосунки Україна – ЄС, взаємодія з ЄС та країнами-членами ЄС може бути навіть більш динамічною і ефективною, ніж на міждержавному рівні. По-друге, загальноєвропейські органи націлюють сусідні з Україною центральноєвропейські держави на розвиток транскордонного, міжрегіонального співробітництва, фактично доручивши Польщі, Словаччині та Угорщині практичну реалізацію цього напрямку східної політики ЄС. Центральноєвропейські держави самі активно пропонують нові плани і концепції транскордонного співробітництва з Україною, з-поміж яких варто виокремити спільну австрійсько-угорську та Ниредьгазьку ініціативи 2003 року, Концепцію спільного розвитку прикордонних регіонів України і Угорщини.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі вбачаються у науковому аналізі теорії і практики транскордонного співробітництва в контексті сучасних європейських інтеграційних процесів, що становить велике значення для вироблення і реалізації стратегії зовнішньої та внутрішньої політики України на сучасному етапі. Місце і роль транскордонного співробітництва в сучасній системі міжнародних відносин доцільно розглядати в контексті стратегічних національно-державних інтересів та зовнішньополітичних дій, спрямованих на забезпечення і реалізацію цих інтересів. Важливого наукового вивчення і обґрунтування потребують проблеми транскордонного співробітництва нашої держави із сусідніми державами – країнами „першого порядку” в контексті поширення європейської інтеграції.

Література:

1. At the eastern border of the European Union. Edited by Filepne dr. Nagy Eva.- Nyiregygaza, 2005.
2. Joint Hungarian - Austrian Paper on future EU-Ukraine relations. September 11, 2003.

3. Бюлетень ЄвроКліп-ЄвроЗв'язок. № 1. Зв'язок, який єднає. Публікація здійснена Фондом ЄвроКліп-ЄвроЗв'язок за підтримки Міністерства Закордонних Справ Угорщини. - Ниредьгаза: Феліцітер, 2005.
4. **Долішній М. І., Демченко В. В., Мікула Н. А.** Концептуальні підходи до створення польсько-українського єврорегіону „Сян” на основі узагальнення досвіду єврорегіонів на західному кордоні Польщі // Регіональна економіка. - № 1. - 2003. - С. 69 - 81;
5. Європейська Рамкова Конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями (ETS No106) – Мадрид, 21 травня 1980 р. European Outline Convention on trans-frontier co-operation between territorial communities or authorities from Madrid, 21.05.1980.
6. Закон України „Про транскордонне співробітництво”, 24 червня 2004 року. № 1861-IV.
7. **Кіш Є.** Новий статус на нових кордонах. Феномен єврорегіонів у ХХІ столітті // Політика і час - № 4 - 2005. - С. 82 - 90; **Кіш Є.** За програмою сусідства. Транскордонне співробітництво України після східного розширення Європейського Союзу // Політика і час. - № 12, 2004. - С. 27 - 34; **Кіш Є.** Концептуальні засади єврорегіональної політики України // Трибуна. - № 11-12, 2003. - С. 30 - 32; **Кіш Є.** За стандартами транскордонної взаємодії // Політика і час. - № 10 - 2003. - С. 79 - 84; **Кіш Є.** Українсько-угорське транскордонне співробітництво: можливості та пріоритети у ХХІ столітті (українською та угорською мовами). - Ужгород: Ліра, 2003. - 124 с.; **Кіш Є.** Транскордонне співробітництво та регіональна політика Європейського Союзу // На шляху до Європи. Український досвід Єврорегіонів. - Київ: Логос, 2000. - С. 13 - 34; **Кіш Єва.** Політико-правова основа нового європейського кордону: історичний досвід та сучасні проблеми // Персонал. - № 3, 2004.- С. 8 - 14.
8. **Мікула Н.** Єврорегіони: досвід та перспективи. Інститут регіональних досліджень. - Львів: ІРД НАН України, 2003 - 222 с.
9. На шляху до Європи. Український досвід єврорегіонів: Проект Київського центру Ін-ту Схід-Захід / за ред. С. Максименка. - Київ: Логос, 2000. - 224 с.
10. Національна стратегія європейської інтеграції. - Київ, 2005.
11. План дій Україна - Європейський Союз. Європейська політика сусідства. 2004.
12. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2002 р. № 587. „Деякі питання розвитку транскордонного співробітництва та єврорегіонів”.
13. Прокладаючи шлях до нових інструментів розвитку сусідських відносин. http://www.delukr.cec.eu.int/ua/eu_and_country/bilateral_relations.htm
14. Регіональна політика Європейського Союзу після його розширення: Аналітичні оцінки / Нац. ін-т стратегічних досліджень (Закарпатський

філіал) – Ужгород: „Ліра”, 2004.; Безпосереднє сусідство України з ЄС: закриті кордони чи нові імпульси до співпраці? – Ужгород, 2002.

15. Розширена Європа – Сусідні країни. Нова структура відносин з нашими східними та південними сусідами. Повідомлення Європейської Комісії для Ради та Європейського Парламенту. http://www.delukr.ces.eu.int/ua/eu_and_country/bilateral_relations.htm

16. Розширення Європейського Союзу: вплив на відносини України з центральноєвропейськими сусідами. Інститут регіональних та євроінтеграційних досліджень „ЄвроРегіо Україна”. – К: „К.І.С.”, 2004. – 360 с.